

Professori / Professor Ilkka Virtanen

ITSENÄINEN SUOMI — 1900-LUVUN EUROOPPALAINEN MENESTYJÄ

DET SJÄLVSTÄNDIGA FINLAND – ETT FRAMGÅNGSRIKT LAND I 1900-TALETS EUROPA

Juhlapuhe Vaasan kaupungin Itsenäisyyspäivän juhlassa 6.12.1999

Festtal vid Vasa stads Självständighetsdagsfest 6.12.1999

Suomen itsenäisyyspäivää vietetään eduskunnan 6.12.1917 tekemän, Suomen itsenäiseksi tasavaltaksi julistamista koskevan päätöksen vuosipäivänä. Valtiollisen itsenäisyytemme saavuttamiseen, säilyttämiseen ja edelleen vahvistamiseen liittyvät asiat ovat perinteisiä itsenäisyyspäiväjuhliemme teemoja. Kalenterin perusteella määräytyvät tasalukuiset vuosipäivät tavallisesti kuitenkin johtavat eri vuosina painottamaan eri puolia itsenäisyytemme olemuksesta. Kaksi vuotta sitten juhlimme erityisesti itsenäisyytemme saavuttamista tapahtuman 80-vuotismuistopäivänä. Tänä vuonna nousee taas etsimättä esiin kaksikin eri teemaa.

Tasan 60 vuotta sitten Itsenäisyyspäivänä Suomi oli seitsemättä päivää sodassa, jouduttuaan jälleen kerran itäisen perivihollisensa hyökkäyksen kohteeksi. Itsenäisyytemme säilyttäminen oli tuona talvena 105 päivän ajan enemmän kuin vaakalaudalla. Toinen teema syntyy siitä, että vietämme juuri nyt vuosisatamme (samalla myös vuosituhannen) viimeistä itsenäisyyspäivää. Vuosisadan kuluessa Suomi on kokenut valtavan poliittisen, taloudellisen ja henkisen kehityksen. Ensimmäistä sortokautta kokeneesta, Venäjään suuriruhtinaskuntana kuuluneesta maastamme on tullut vapaa ja itsenäinen valtio, joka kuuluu Euroopan unioniin ja on vieläpä sen puheenjohtajamaa vuosisadan päättyessä. Suomi ei ole pelkästään selviytyjä vaan varsinainen 1900-luvun eurooppalainen menestytjä. Kyseessä on itse asiassa valtiollinen sankaritarina.

Talvisodan ihme

Itsenäisyysjulistusta pian seurannut ja itsenäisyytemme saavuttamisen lopulta varmistanut Vapaus-sota sai seurakseen ja rinnalleen kansalais- eli sisällissodan, joka jakoi juuri itsenäistyneen valtion asukkaat katkeralla tavalla kahteen eri leiriin. Yhtenäisestä, yhteisiin tavoitteisiin pyrkivästä kansasta ei itsenäisyyden alkuvuosina voinut juurikaan puhua. Kun nuori valtio näin haki vielä linjaansa, alkoi Euroopassa syksyllä 1939 jälleen tapahtua. Saksa hyökkäsi Puolaan, valloitti sen kuukaudessa ja aloitti näin toisen maailmansodan.

Suomi ei ollut valmistautunut sotaan, ei henkisesti sen paremmin kuin materiaalisestikaan. Sodan mahdollisuuteen ei yksinkertaisesti uskottu. 1930-luvun alkupuolen syvä lama ja poliittiset erimielisyydet eivät myöskään luoneet edellytyksiä puolustusvoimien riittävälle ja määrätietoiselle kehittämiselle. Vuosikymmenen lopussa alkanut taloudellinen nousukausi ja kehitys poliittisen eheytyksen suuntaan mahdollistivat kuitenkin sen, että synkkien pilvien alkaessa kerääntyä myös Suomen taivaalle maatamme ei päästy sentään täysin yllättämään. Maamme puolueettomuusvartiointia tehostettiin heti Saksan Puolaan tekemän hyökkäyksen jälkeen. Neuvostoliiton aluejärjestelyihin liittyvän neuvottelukutsun saavuttua lokakuun alussa määrättiin vakinainen väki suojajoukkokokoonpanoon ja reserviläiset ns. ylimääräisiin harjoituksiin, mikä käytännössä merkitsi liikekannallepa-

noa. Suomen puolustusvoimien taisteluvahvuus oli sodan alkaessa 275 000 miestä, Neuvostoliitolla oli Suomea vastassa lähes kaksinkertainen miesvahvuus (ja tietysti suuret reservit) sekä sotamateriaalin osalta valtava ylivoima.

Sotatoimet alkoivat 30.11. aamulla, jolloin neuvostoliittolaiset hyökkäsivät koko itärajamme pituudelta kaikkien rajan yli johtavien teiden suunnassa ja pommittivat aluetamme 21 paikkakunnalla. Muodollisena syynä sodan alkamiseen olivat neuvostoliittolaisten omia kohteitaan vastaan suunnatut Mainilan tykinlaukaukset, joita väitettiin suomalaisten ampumiksi. Sodan alkuvuokkoina ankaria taisteluita käytiin kaikilla rintamaloikoilla. Materiaalisesti ylivoimainen vihollinen saatiin kuitenkin kaikkialla torjutuksi. Syntyi talvisodan ihme. Suomalaisten joukkojen henki, taistelutahto ja sotataito osoittautuivat niin ylivoimaisiksi viholliseen nähden, että ne pystyivät kompensoimaan materiaalisissa edellytyksissä olevat puutteet. Uhan edessä myös kansa kokonaisuudessa yhdistyi ja eheytyi. Se yksimielisyyden taso, joka talvisodan aikana maassamme vallitsi, ei liene enää myöhemmin saavutettavissa eikä ainakaan ylitettävissä.

Helmikuussa 1940 alkoi sodan toinen kiivas vaihe. Taistelut keskittyivät tällöin Karjalan kannakselle. Vihollisen materiaallinen ylivoima oli niin valtava, että tämän pääsotänäyttämön suomalaisjoukkoja uhkasi täydellinen menehtyminen. Rauhanneuvottelut kuitenkin etenivät niin, että Moskovassa 12.3. allekirjoitetulla rauhansopimuksella sotatoimet lakkasivat seuraavana päivänä. Rauhanehdot olivat Suomelle ankarat.

Talvisota on yksi historiamme vaikeimmista ja ankarimmista ajanjaksoista. Samalla se on kuitenkin kaikkein kunniaikkainta aikaamme. Silloin nähtiin, mitä suomalaisuus, suomalainen isänmaallisuus ja suomalainen vapaudentahto tosipaikan tullen ovat ja merkitsevät. Te arvoisat joukossamme vielä olevat talvisodan ja myöhemmän jatkosodan veteraanit, niin sotarintamalla taistelleet kuin kotirintamalla panoksenne antaneet miehet ja naiset, teidän työnne ja uhraustenne ansiosta on mahdollista, että vuosisadan alkupuolella saavutettu itsenäisyytemme ja sen puitteissa valitsemamme yhteiskuntamuoto on saanut — monista lähinaapureistamme poiketen — katkeamatta jatkua ja edelleen kehittyä aina vuosisadan loppuun saakka.

I februari 1940 inleddes krigets andra intensiva skede. Striderna var då koncentrerade till Karelska näset. Fiendens överlägsenhet i fråga om materialen var så stor att de finska trupperna på denna huvudkrigsskådeplats hotades av fullständig undergång. Fredsförhandlingarna framskred dock så, att krigshandlingarna, i och med det fredsavtal som undertecknades i Moskva den 12 mars, upphörde följande dag. Fredsvillkoren var hårda för Finland.

Vinterkriget är en av vår historias svåraste och hårdaste tidsperioder. Samtidigt är det en av våra mest ärofulla tider. Då såg man vad finländskhet, finsk fosterländskhet och finsk frihetsvilja i allvars stund är och innebär. Ärade veteraner från vinterkriget och det senare fortsättningskriget som ännu finns bland oss, såväl Ni som kämpade vid fronten, som Ni män och kvinnor, som gjorde Er insats på hemmafronten, det är tack vare Er arbete och Era uppoffringar som det är möjligt att den självständighet som uppnåddes i början av århundradet och den samhällsform som vi valde inom ramen för den - avvikande från många av våra närmaste grannar - har fått fortsätta oavbrutet och vidareutvecklas ända till slutet av århundradet.

Suomi — 1900-luvun itsenäistyjä, selviytyjä, menestyjä

Vuosisatamme on päättymässä. Samalla päättyy myös kristinuskon mukaisen ajanlaskumme toinen vuosituhat. Vuosituhat on kuitenkin liian pitkä aika käsiteltäväksi edes pintapuolisesti muutamassa minuutissa. Vuosisadasta voidaan sen sijaan tehdä joitakin keskeisiä havaintoja lyhyestikin. Ennen

1800-lukua vuosisadan mittainen ajanjakso ei kovinkaan paljon muuttanut maailmaa. Hallitsijat tosin vaihtuivat ja valtioiden rajoja siirreltiin sotien seurauksena, mutta ihmisten elämä jatkui pienin kehitysaskelin pysyen kuitenkin pääosin ennallaan. Teollistumisen alkaminen ja paikoitellen nopeakin kehittyminen 1800-luvulla muutti yhteiskuntaa ja ihmisten elinolosuhteita jo varsin nopeasti meitä edeltävällä vuosisadalla. Yhteiskunnallisten muutosten seurauksena syntynyt työväenliike ja erityisesti kommunistinen ideologia siirsivät 1800-luvulta tälle vuosisadalle perinnön, joka tuli vaikuttamaan merkittävästi maailman tapahtumiin lähes koko oman vuosisatamme ajan. Suomikin alkoi kansakuntana olla olemassa, kun maamme siirtyi Ruotsin vallan alaisuudesta autonomiseksi Venäjän suuriruhtinaskunnaksi.

Muutosten nopeus omalla vuosisadallamme on entisestään kasvanut. Muutokset ovat olleet suorastaan valtavat niin poliittisen, taloudellisen kuin henkisenkin kehityksen alueella. Poliitiikan alueella kommunismiin perustuvat valtiomuodot ovat kokeneet syntynsä, huippukautensa ja romahduksensa, maailmanlaajuiset imperiumit ovat hajonneet ja monarkiat ovat vaihtuneet demokratioiksi joko valtiomuodollisesti tai ainakin toiminnallisesti. Talous- ja yhteiskuntasektorilla on siirrytty alkutuotannon hallitsemasta yhteiskunnasta ensin teolliseen yhteiskuntaan ja siitä jälkiteollisen ja palveluyhteiskunnan kautta nykyiseen tietoyhteiskuntaan. Henkisen kehityksen alueella on tapahtunut sekä voimakasta yleisen sivistystason nousua että huimia tieteellisiä edistysaskeleita. Tiede 2000 -lehti on listannut hiljan ilmestyneessä numerossaan 50 merkittävintä tieteellistä innovaatiota tältä vuosisadalta. Ne ovat kaikki saavutuksia, jotka ovat ratkaisevasti vaikuttaneet sekä käsityksemme maailmasta, jossa elämme, että seurausvaikutuksina jokapäiväiseen elämäämme. Mainitsen seuraavassa vain muutamia esimerkkejä näistä tieteen kärkisaavutuksista: suhteellisuusteoria, alkeishiukkasten teoria, atomi- ja ydinfysiikka, avaruustutkimus ja -teknologia, radiohiilijajoitus, mannerlaattojen teoria, molekyylibiologia Dna- ja geeniteknologioineen, puolijohde- ja digitaalitekniikka sekä ilmastotutkimukset.

Se, mitä edellä totesin kehityksestä ja sen nopeudesta, pitää tarkasti ottaen paikkansa vain maapallon ns. kehittyneillä alueilla. Kehitysmaissa elää vielä suuri joukko ihmisiä, joille ei edes jokapäiväinen ravinto ole turvattu, muista aineellisista ja henkisistä edellytyksistä puhumattakaan. Myös kehittyneessä osassa maapalloa tavataan alueita, joilla kehitys on pysähtynyt tai käänntynyt suorastaan laskuun. Esimerkkejä taantuvasta kehityksestä voimme löytää aivan lähialueiltammekin.

Tämän vuosisadan alussa Suomi valitsin tien, jonka mukaan se halusi itse määrätä omasta kohtalostaan. Kansallinen identiteetti, oma kieli ja kulttuuri, rakkaus omaan maahan ja vapaudentahto olivat itsenäisyyden saavuttamisen keskeiset motiivit. Mutta kuten historia osoittaa, valittu tie on ollut välttämätöntä myös sille, että Suomi on päässyt täysimääräisesti osalliseksi siitä kehityksestä, jota edellä kuvasin. Eikä pelkästään osalliseksi, vaan monessa suhteessa tuon kehityksen edistäjäksi ja eturintamassa oljaksi. Poliittinen asemamme on vakaa ja johtavien poliitikkojemme valtiomiestaitoja käytetään säännöllisesti kansainvälisessä politiikassa hyväksi. Vuosisata päättyy Suomen toimiessa Euroopan unionin puheenjohtajamaana. Parhaat yrityksemme ovat merkittäviä kansainvälisiä toimijoita ja vaikuttajia. Koulutukseen ja tutkimukseen sijoittama panostuksemme on kansainvälistä kärkitasoa ja tieteelliset huippututkimusyksikkömme kestävät hyvin kansainvälisen vertailun. Taiteen, erityisesti musiikin, ja ruumiinkulttuurin, urheilun, alueella pystymme jatkuvasti tuottamaan valovoimaisia kansainvälisiä tähtiä.

Det som jag nyss konstaterade om utvecklingen och hur snabbt den går framåt, håller strängt taget streck enbart i fråga om de så kallade utvecklade områdena på jorden. I u-länderna finns fortfarande en stor mängd människor som inte ens har sin dagliga föda tryggad, för att inte tala om övriga materiella och immateriella förutsättningar. Även i de mera utvecklade delarna av världen kan man

finna områden, där utvecklingen har stagnerat eller till och med gått tillbaka. Också i vår närmaste omgivning kan vi finna exempel på att utvecklingen har gått tillbaka.

I början av detta århundrade valde Finland en väg, där man själv ville bestämma sitt öde. Den nationella identiteten, det egna språket och den egna kulturen, kärleken till det egna landet och en önskan om frihet var centrala motiv för att uppnå självständighet. Men såsom historien utvisar, har den valda vägen också varit nödvändig för att Finland i full utsträckning skulle bli delaktig i den utveckling som jag beskrev nyss. Och Finland har inte enbart varit delaktig, utan har i många avseenden främjat och gått i spetsen för den nämnda utvecklingen. Vår politiska position är stabil och våra ledande politikernas statsmannafärdigheter utnyttjas regelbundet inom den internationella politiken. Århundradet går mot sitt slut med Finland som ordförandeland för Europeiska unionen. Våra bästa företag är betydande aktörer och påverkare på den internationella marknaden. Våra satsningar på utbildning och forskning är på internationell toppnivå och våra högklassiga vetenskapliga forskningsenheter tål internationella jämförelser. Inom konstens ? framför allt musikens ? och kroppskulturens ? idrottens ? område kan vi oavbrutet få fram lysande internationella stjärnor.

Kun näin jälkikäteen tarkastelemme 1900-lukua ja maamme kehitystä tänä aikana, voimme erottaa tässä kehityskulussa kolme erilaista kautta. Vuosisadan alkuvuosikymmenet olivat itsenäistymisen aikaa: valtiollisen itsenäisyytemme valmistelua, sen toteuttamista ja lopulta sisäisen itsenäisyyden ja yhtenäisyyden saavuttamista. Tämä kausi päättyi talvisotaan. Kahtena seuraavana vuosikymmenenä varmistettiin saavutetun itsenäisyyden säilyminen: selviytyminen kahdesta (kolmesta) sodasta, niitä seuranneista sotakorvauksista ja jälleenrakennuksesta. Vuosisadan loppuvuosikymmenet on voitu rakentaa näin luodulle pohjalle. Ja tulosta on syntynyt. Liioittelematta voidaankin sanoa, että Suomi kuuluu 1900-luvun ehdottomiin eurooppalaisiin menestyjiin. Tämä on ollut mahdollista toteuttaa vain vapaassa ja itsenäisessä Suomessa.